
FLAVORS OF LUNAR NEW YEAR IN NGUYỄN BÌNH'S POETRY UNDER THE PERSPECTIVES OF FOLK CULTURE

Ta Thi Thuy^a

Hoang Thi Thanh Binh^b

^aThanh Hoa University of Culture, Sports and Tourism

Email: tathithuy@dvttd.edu.vn

^bThanh Hoa University of Culture, Sports and Tourism

Email: hoangthanhbinh@dvttd.edu.vn

Received: 10/12/2024

Reviewed: 11/12/2024

Revised: 16/12/2024

Accepted: 06/01/2025

Released: 15/01/2025

The traditional Lunar New Year, also known as Tết Nguyên Đán, is the most important holiday of the year for the Vietnamese people, closely tied to the long-standing traditional cultural values of the Vietnamese community. Tết is not only a festival but also a moment of harmony between nature, humans, and all living things. During this time, the Tết markets, customs, and taboos are vividly depicted. Nguyễn Bình, one of the prominent poets of modern Vietnamese literature, wrote more than ten poems on the themes of spring and Tết. The flavors of Tết in Nguyễn Bình's poetry are not only characteristic images of spring but also symbols of folk culture, deeply reflecting the traditional cultural values of the nation. One can say that the entire atmosphere of the old Tết, with its traditional customs, comes alive in Nguyễn Bình's poetry.

Key words: Flavor; Folk culture; Nguyễn Bình.

1. Giới thiệu

Trong văn học, Tết không chỉ là dịp lễ hội đơn thuần mà còn là một biểu tượng văn hóa độc đáo. Thông qua các tác phẩm văn học viết về tết các nhà văn, nhà thơ thể hiện những suy tư, trăn trở về đời sống, con người và xã hội. Những ngày Tết thường gắn liền với các phong tục cổ truyền, là thời điểm mọi người hướng về gia đình, tổ tiên, cộng đồng và tự hào về bản sắc văn hóa dân tộc, đặc biệt là lòng kính trọng đối với tổ tiên và gia đình. Tết cũng là dịp để mọi người trong gia đình, từ ông bà đến con cháu, sum họp bên nhau với những lời chúc Tết đơn giản nhưng đầy ý nghĩa. Mọi người cùng chơi các trò chơi dân gian như đánh đu, kéo co,... Có thể nói hương sắc xuân hiện về từ chính những phong tục ngày xuân mà thi nhân xưa ghi lại trên từng nhịp điệu thi ca.

Tết trong thi ca thường được miêu tả với những hình ảnh tươi vui, rực rỡ, nhưng cũng có khi mang sắc thái buồn bã, hoài niệm, nhất là khi nó gắn liền với những cuộc chia ly, mất

mát. Trong số rất nhiều các nhà thơ tài năng trong phong trào thơ mới viết về tết, chúng ta không thể không kể tới các cái tên như nhà thơ Nguyễn Bính, Vũ Đình Liên, Đoàn Văn Cừ,.... Trong đó, nhà thơ Nguyễn Bính (1918 - 1966) là một trong những nhà thơ viết về đề tài tết nhiều nhất, với 41 lần từ Tết xuất hiện trong các thi phẩm trước cách mạng. Khi đọc những bài thơ này người đọc không khỏi ngạc nhiên về cách “nhà thơ chân quê” nhìn về tết ở rất nhiều phương diện và cung bậc cảm xúc, tình cảm khác nhau, đặc biệt là cái nhìn dưới góc độ văn hóa dân gian truyền thống.

2. Tổng quan nghiên cứu vấn đề

Tết là một đề tài lớn trong văn học Việt Nam, đặc biệt là trong thơ ca, do vậy đã thu hút nhiều nhà nghiên cứu quan tâm tìm hiểu từ nhiều khía cạnh khác nhau:

Trên số tháng 01 năm 2023 của Tạp chí khoa học Trường Đại học Văn hóa, Thể thao và Du lịch Thanh Hóa có bài viết “*Tết trong văn học Việt Nam – Trường hợp nghiên cứu về tết trong tân văn Việt Nam sau 1986*”. Trên cơ sở khái quát về tết trong văn học Việt Nam. Bài viết đã chỉ ra hai nội dung cơ bản trong các tác phẩm tân văn viết về Tết sau 1986 “Tết là nơi lưu giữ những kỷ niệm, những ký ức một thời - Tết đoàn viên và Tết - nơi gìn giữ giá trị văn hoá và phong tục tập quán”¹ [1].

Tác giả Trần Thị Kim Thu có bài viết “*Phong tục lễ tết cổ truyền của người Việt trong văn học trung đại Việt Nam*”. Từ góc độ tiếp cận văn hóa bài viết đã khái quát một số phong tục tết cổ truyền của người Việt như tục thưởng hoa, tục sắm sửa Tết, phong tục dựng cây nêu và đốt pháo...[4].

Bên cạnh đó, một số bài viết nghiên cứu Tết từ góc độ của hoạt động của du lịch như khóa luận “*Những tín ngưỡng trong tết cổ truyền Việt Nam - ảnh hưởng đối với du lịch*” của Đào Thị Thu Huyền. Cũng từ góc nhìn du lịch, sinh viên Phạm Thị Cúc Chi với khóa luận “*Tết cổ truyền của người Việt trong kinh doanh du lịch*”. Điểm giống nhau của cả hai công trình đều đánh giá nhìn nhận ảnh hưởng của tết trong hoạt động du lịch trên các phương diện như động cơ du lịch, nhu cầu du lịch,...

Ngoài ra còn có các bài nghiên cứu đăng trên các trang báo viết về chủ đề tết. Đây là những tư liệu tham khảo rất có giá trị của tác giả. Trên cơ sở kế thừa các tài liệu đi trước, tác giả nhận thấy, tết là chủ đề không mới trong văn học, nhưng để có được một nghiên cứu toàn diện về vấn đề này trong thơ Nguyễn Bính, đặc biệt là sự nhận diện tết dưới góc độ văn hóa dân gian như các tín ngưỡng, phong tục thì chưa có công trình nào nghiên cứu đầy đủ và công phu. Chính vì vậy, đây là một nội dung có ý nghĩa rất lớn, cần được quan tâm, tìm hiểu.

3. Cách tiếp cận và phương pháp nghiên cứu

Cùng với sự phát triển mạnh mẽ và ảnh hưởng vào nhiều ngành khoa học khác, văn hoá ngày càng thâm nhập sâu vào văn học tạo nên mối quan hệ gắn kết không thể tách rời. Vì vậy, nghiên cứu văn học dưới góc nhìn văn hóa hiện nay không còn là hướng nghiên cứu xa lạ. Trong bài viết này để đạt mục tiêu bài viết đặt ra, ngoài việc sử dụng các nguồn thông tin và số liệu thu thập từ sách, báo, tạp chí chuyên ngành thì tác giả sử dụng phương pháp chủ yếu là

¹ Nguyễn Thị Hà (2023), *Tết trong văn học Việt Nam – Trường hợp nghiên cứu về tết trong tân văn Việt Nam sau 1986*, Tạp chí Khoa học, Trường ĐH VH, TT&DL Thanh Hóa.

phương pháp liên ngành, tức nhìn nhận đánh giá văn học dưới góc độ văn hóa. Từ đó thấy được một thuần phong mỹ tục đẹp của dân tộc Việt Nam thông qua các bài thơ tiêu biểu của Nguyễn Bính, nó gắn kết giá trị tâm linh và giá trị nhân văn, hòa vào tâm hồn và máu thịt của người dân Việt - Tết Nguyên đán.

4. Kết quả nghiên cứu

Tết Nguyên đán - một dịp đặc biệt trong năm, luôn là nguồn cảm hứng phong phú cho các nhà văn, nhà thơ trong việc xây dựng hình ảnh, thể hiện những cảnh sắc thiên nhiên và con người trong thời khắc thiên nhiên giao hòa. Chính vì vậy, dấu ấn Tết được thể hiện trong văn học Việt Nam đặc biệt phong phú và sâu sắc, phản ánh sự giao thoa giữa các giá trị văn hóa dân gian và những cảm xúc, suy tư của con người ở từng thời kỳ khác nhau. Có khi đó là Tết gắn liền với các phong tục truyền thống, những niềm tin và hy vọng về sự an lành, thịnh vượng và hạnh phúc, về một năm mới tốt lành như trong ca dao, tục ngữ,...

*"Mâm cỗ cúng Tết, vàng bạc đầy mâm,
Cầu mong năm mới an lành, hạnh phúc."*

(Ca dao)

Trong văn học hiện đại, hình ảnh Tết thường được thể hiện qua những cảm xúc và suy tư đa chiều, sâu sắc về cuộc sống, tình yêu và các mối quan hệ xã hội. Thơ Tết có thể mang hơi thở tươi vui, nhưng cũng có khi lại chất chứa những nỗi buồn, sự cô đơn, hoặc sự tiếc nuối. Từ những cảnh tượng rộn ràng của mùa xuân đến những suy tư sâu sắc về cuộc sống và con người, Tết là nguồn cảm hứng vô tận cho các tác phẩm văn học, từ văn học dân gian cho đến văn học hiện đại.

Trong thơ Nguyễn Bính, Tết là một biểu tượng văn hóa truyền thống sâu sắc, chứa đựng những giá trị tinh thần quý giá. Chính vì vậy, chúng ta gặp, nhớ và hoài niệm về cảnh chợ tết ngày quê, những phong tục truyền thống trước và trong tết của người Việt, các tín ngưỡng dân gian độc đáo trong các tác phẩm thơ của ông.

4.1. Hoài niệm về chợ quê ngày tết

Tết là thời điểm mọi người hướng về gia đình, tổ tiên, cộng đồng và tự hào về bản sắc văn hóa dân tộc, đặc biệt là phiên chợ quê ngày tết, khiến ai xa quê cũng nhớ đến nao lòng. Nguyễn Bính được mệnh danh là nhà thơ của thôn quê. Trong thơ ông, Tết là một chủ đề quan trọng, được thể hiện với nhiều cảm xúc, đặc biệt là sự hoài niệm, tình cảm đối với quê hương và con người. Đây không chỉ là thời khắc vui vẻ, mà còn là dịp để thể hiện những tâm tư, nỗi nhớ nhung, và những ký ức khó phai. Trong đó có các buổi chợ sắm sửa cho ngày tết:

Này là hăm tám tết rồi đây

....

Sắm sửa đồ lễ về việc tết,

Me tôi đi buổi chợ hôm nay.

Không như mọi bận, người mua quà

Chỉ mua pháo chuột và tranh gà,

(Tết của mẹ tôi - Nguyễn Bính)

Tết là dịp đặc biệt trong năm, vì vậy chợ tết mang một không khí khác hẳn so với chợ ngày thường. Chợ tết sôi động, rục rịch, đầy sắc màu, không chỉ là nơi để mua sắm mà còn là không gian hội tụ tình cảm, gắn kết cộng đồng và là không gian mang đậm giá trị văn hóa dân gian. Các buổi chợ trong năm, mẹ đi chợ, con ở nhà ngóng mẹ, chờ quà, đôi khi chỉ là những món quà rất giản dị như cái kẹo, tấm bánh. Nhưng phiên cuối năm lại khác, mẹ đi chợ để sắm sửa nốt phần chuẩn bị tết còn thiếu cho gia đình, phần quà cho con không còn mà thay bằng bức tranh dân gian, bánh pháo chuột, để các con vui tết: “*Dán lên khắp cột, đốt inh nhà*”.

Hình ảnh chợ quê ngày tết là một hình ảnh quen thuộc khi viết về chủ đề tết. Chính vì thế, ta cũng từng bắt gặp trong thơ Đoàn Văn Cừ hình ảnh chợ tết được miêu tả với một cảm xúc hoài niệm sâu sắc. Qua bài thơ “Chợ tết”, tác giả đã khắc họa một bức tranh sinh động về không khí Tết ở làng quê Việt Nam. Đó là không khí náo nhiệt trên con đường của buổi sớm mai khi người quê “lũ lượt” đi chợ Tết:

“Người các ấp tung bưng ra chợ tết

Đó còn là không khí đặc trưng với những món hàng mua bán chỉ có ở những phiên chợ tết. Nhà thơ mô tả những gian hàng bày bán đủ loại hàng hóa truyền thống của ngày Tết, như bánh chưng, gạo nếp, con gà, mẹt cam, cảnh viết chữ, thú chơi chữ ngày Tết và cả những bức tranh, câu đối Tết...

*Anh chàng tranh kỹ kịt quẩy đôi bò,
 Tìm đến chỗ đông người ngồi giờ bán,
 Một thầy khóa gò lưng trên cánh phàn,
 Tay mài nghiên hí hoáy viết thơ xuân.
 Cụ đồ nhỏ dừng lại vuốt râu cằm,
 Miệng nhảm đọc vài hàng câu đối đỏ.
 Bà cụ lão bán hàng bên miếu cổ,
 Nước thời gian gội tóc trắng phau phau.
 Chú hoa man đầu chít chiếc khăn nâu,
 Ngồi xếp lại đồng vàng trên mặt chiếu.
 Áo cụ lý bị người chen sấn kéo,
 Khăn trên đầu đang chít cũng tung ra.
 Lũ trẻ con mãi ngắm bức tranh gà
 Quên cả chị bên đường đang đứng gọi.
 Máy cô gái ôm nhau cười rũ rượi,
 Cạnh anh chàng bán pháo dưới cây đa,
 Những mẹt cam đỏ chót tựa son pha,
 Thúng gạo nếp đong đầy như núi tuyết.
 Con gà trống mào thâm như cục tiết,
 Một người mua cầm cẳng dốc lên xem.*

(Chợ Tết - Đoàn Văn Cừ)

Không khí nhộn nhịp của người dân đến chợ, trao đổi mua bán, tấp nập từ sáng đến tối, làm nên bức tranh sống động của một ngày Tết ở làng quê. Mọi người đều “tung bừng ra chợ tết” với tâm trạng rất “vui vẻ kéo hàng trên cỗ biếc”, mang trong mình tâm trạng vui vẻ, hào hứng, chuẩn bị đón một năm mới tràn đầy hy vọng. Có thể nói, nhà thơ Nguyễn Bính đã vẽ nên trong thơ mình một khung cảnh chợ Tết đầy màu sắc, rộn ràng, với những âm thanh, hương vị đặc trưng của làng quê.

4.2. Phong tục truyền thống ngày tết được tái hiện sinh động

Văn học nghệ thuật cùng với triết học, đạo đức, tôn giáo,... là những bộ phận hợp thành toàn bộ cấu trúc toàn vẹn của văn hóa. Văn học chính là văn hóa lên tiếng bằng ngôn từ nghệ thuật. Qua tác phẩm văn học ta thấy hình ảnh của văn hóa qua sự tiếp nhận và tái hiện của nhà văn. Các bài thơ tết của nhà thơ Nguyễn Bính đã khắc họa những phong tục truyền thống của dân tộc, phản ánh không khí đón Tết cổ truyền và những nét đẹp văn hóa dân gian.

Trước hết phải nói tới phong tục dọn dẹp nhà cửa chuẩn bị đón tết.

Việc dọn dẹp nhà cửa, trang hoàng lại không gian sống để đón năm mới là một trong những phong tục quan trọng trong dịp Tết. Người Việt có câu “Đầu năm mua muối, cuối năm mua vôi” cũng là thể hiện nét phong tục này. Thơ tết của Nguyễn Bính thể hiện không khí xuân về qua việc quét dọn, lau chùi và trang trí nhà cửa.

*Tết đến mẹ tôi vất vả nhiều,
Mẹ tôi lo liệu đủ trăm chiều.
Sân gạch tường hoa, người quét lại*

....

Dọn nhà, dọn cửa, rửa bàn thờ.

(Tết của mẹ tôi - Nguyễn Bính)

Phong tục dọn dẹp nhà cửa và bàn thờ để đón Tết là một trong những nét đẹp truyền thống lâu đời của dân tộc Việt Nam. Đây là hành động không chỉ nhằm tạo ra không gian sạch sẽ, gọn gàng để đón Tết mà còn là cách thể hiện lòng thành kính, biết ơn đối với các bậc tiền nhân, thể hiện sự kính trọng đối với tổ tiên và cầu mong một năm mới an lành, thịnh vượng. Những hành động này không chỉ giữ gìn nét đẹp văn hóa truyền thống mà còn gắn kết các thế hệ trong gia đình, giúp mọi người cảm nhận được không khí ấm áp, đoàn viên của ngày Tết.

Phong tục xin chữ và khai bút đầu xuân

Tết là khởi đầu hy vọng về những điều tốt đẹp nên người Việt tin rằng việc khai bút vào đầu xuân sẽ mang lại sự thuận lợi, phát đạt với những khởi đầu suôn sẻ và may mắn đặc biệt là trong học tập và thi cử. Khai bút thường được thực hiện vào sáng mừng một Tết hoặc trong những ngày đầu năm mới. Mọi người sẽ chuẩn bị bút, mực, giấy viết những lời chúc tốt đẹp cho năm mới. Nhà thơ Nguyễn Bính đã tái hiện lại phong tục ấy trong thơ.

*Thầy tôi lấy một tờ hoa tiên
Bút lông dầm mực viết lên trên
Trên những gì gì, tôi chẳng biết
Giữa đề năm tháng, dưới đề tên.*

(Tết của mẹ tôi - Nguyễn Bính)

Với quan niệm nét chữ đầu tiên mang ý nghĩa tâm linh gửi gắm nhiều ước vọng trong năm mới, nên đôi khi người viết còn chọn ngày, chọn giờ đẹp. Phong tục này thể hiện sự coi trọng tri thức, giáo dục và việc học hành. Qua đó gửi gắm tâm tư, nguyện vọng về một năm mới suôn sẻ, hạnh phúc và thành công, đồng thời cũng cho thấy những giá trị “chân, thiện, mỹ” sâu sắc.

Phong tục này một lần nữa được Nguyễn Bính khắc họa trong bài *Thơ xuân*

*Có những ông già tóc bạc phơ
Rượu đào đôi chén bút đề thơ*

(Thơ xuân – Nguyễn Bính)

Ngày đầu năm mới luôn gắn liền với một số phong tục truyền thống đầy ý nghĩa. Điều đó thể hiện nét đẹp văn hóa truyền thống hiếu học của người Việt ta.

Phong tục khai bút và xin chữ cũng được nhiều nhà thơ cùng thời với Nguyễn Bính đề cập tới như Vũ Đình Liên, Đoàn Văn Cừ. Tết đến hình ảnh ông đồ ngồi viết câu đối, chữ thư pháp, mọi người đến xin chữ, mong cầu những điều may mắn, tốt lành cho năm mới đã trở thành hình ảnh quen thuộc.

*Mỗi năm hoa đào nở
Lại thấy ông đồ già
Bày mực Tàu, giấy đỏ
Bên phố đông người qua*

(Ông đồ - Vũ Đình Liên)

Đó có khi là hình ảnh quen thuộc ở chợ tết của Đoàn Văn Cừ

*Một thầy khoá gò lưng trên cánh phán,
Tay mài nghiên hí hoáy viết thơ xuân.
Cụ đồ nho dưng lại vuốt râu cằm,
Miệng nhảm đọc vài hàng câu đối đỏ.*

(Chợ Tết - Đoàn Văn Cừ)

Đây là một hình ảnh rất đẹp tại các phiên chợ quê ngày tết, với những hoạt động gắn liền với nghề viết chữ, đồng thời khắc họa sự tôn trọng đối với văn hóa chữ nghĩa, với trí thức và các giá trị truyền thống. Qua đó, các nhà thơ không chỉ miêu tả một phong tục văn hóa ngày tết mà còn phản ánh một phần tâm hồn dân tộc. Nhưng điều đáng tiếc là nét đẹp văn hóa này hiện nay đang bị mai một dần.

Phong tục đi chùa, lễ hội đầu năm

Với Nguyễn Bính, nhắc đến cảnh sinh hoạt ngày Tết, không thể không nhắc đến những dịp lễ hội và đi chùa lễ Phật. Nét văn hóa này được thể hiện trong thơ của ông như một phần không thể thiếu trong không khí Tết truyền thống. Nguyễn Bính, với sự am hiểu về phong tục tập quán dân gian, đã miêu tả những hình ảnh lễ hội Tết một cách rất sinh động trong thơ mình.

*Những bà tóc bạc hiền như Phật
Sắm sửa hành trang trẩy hội chùa.*

(Thơ xuân – Nguyễn Bính)

Cảnh hội hè, đi chùa không chỉ thu hút người già mà cả người trẻ:

Bà già sắm sửa hành trang đi chùa

Trai tơ đình đám, gái tơ hội hè...

(Ti bà truyện – Nguyễn Bính)

Đi chùa lễ Phật là một trong những phong tục không thể thiếu trong dịp Tết của người Việt. Nguyễn Bính đã khéo léo lồng ghép hình ảnh đi chùa lễ Phật trong thơ của mình, thể hiện nét đẹp trong tâm hồn người dân và sự kết nối giữa tín ngưỡng tôn giáo với đời sống tinh thần, mang đến không khí tôn kính, thanh tịnh của những ngày đầu xuân.

Bài *Mưa xuân* của Nguyễn Bính chứa đựng nhiều hình ảnh và cảm xúc đặc sắc, mang đậm âm hưởng văn hóa dân gian Việt Nam, đặc biệt là hoạt động lễ hội và nghệ thuật dân gian. Bài thơ không chỉ vẽ ra cảnh sinh hoạt ngày Tết mà còn khắc họa những hoạt động văn hóa, những sinh hoạt cộng đồng đầy màu sắc trong đời sống nông thôn, nơi mà những giá trị văn hóa, nghệ thuật dân gian và tình cảm cộng đồng hòa quyện một cách tự nhiên và đầy ý nghĩa.

Hội chèo làng Đặng đi ngang ngõ

Mẹ bảo: "Thôn Đoài hát tối nay"....

Thôn Đoài vào đám hát thâu đêm

(Mưa Xuân – Nguyễn Bính)

Phong tục thăm họ hàng chúc tết, mừng tuổi, mặc đồ mới

Trong dịp Tết Nguyên Đán, phong tục thăm họ hàng, chúc Tết, mừng tuổi, là những hoạt động không thể thiếu trong đời sống văn hóa của người Việt. Những phong tục này không chỉ mang tính chất cầu may mắn mà còn thể hiện sự quan tâm, gắn bó trong mối quan hệ gia đình và cộng đồng. Tết đến xuân về, mọi người thường mặc trang phục mới để bắt đầu một năm mới sạch sẽ, tươi mới. Gia đình sẽ thăm anh em, bạn bè, chúc Tết lẫn nhau. Đây là dịp để mọi người thể hiện tình cảm, kết nối tình thân.

Tôi mặc một chiếc quần mới may

Áo lương, khăn lượt, chân đi giày

Cho tôi sang lễ bên quê ngoại

(Tết của mẹ tôi - Nguyễn Bính)

Một phong tục không thể thiếu trong dịp Tết là lì xì cho trẻ nhỏ hoặc người lớn tuổi trong gia đình. Bao lì xì đỏ thể hiện lời chúc tốt lành, may mắn, và thịnh vượng cho người nhận. Người mẹ trong bài thơ của Nguyễn Bính mừng tuổi “mở hàng mỗi đứa năm xu rưỡi”, để lấy may, có chẵn, có lẻ lấy “hên” cả năm.

Sáng ngày mồng một sớm tinh sương

....

Mở hàng mỗi đứa năm xu rưỡi

Rửa mặt hoa mùi nước đượm hương.

(Tết của mẹ tôi - Nguyễn Bính)

Thơ Nguyễn Bính còn mang đậm không khí Tết truyền thống trong văn hóa Việt Nam, với hình ảnh pháo nổ và khói bay ngợp trời. Những hình ảnh này không chỉ thể hiện sự náo nhiệt, vui tươi của ngày Tết mà còn gợi lên không gian ấm áp của sự sum vầy, đoàn tụ gia đình dưới sắc hoa tươi thắm.

Pháo nổ đầu đây, khói ngợp trời

Nhà nhà đoàn tụ dưới hoa tươi,

(Thơ xuân - Nguyễn Bính)

Tục trồng cây nêu ngày tết

Phong tục trồng cây nêu ngày tết là một trong những truyền thống văn hóa lâu đời của người Việt. Cây nêu với những vật treo trên đó có tác dụng bảo vệ gia đình khỏi những điều xấu, mang lại sự bình an và may mắn. Phong tục này cũng được tái hiện trong thơ Nguyễn Bính. Tết gắn liền với hoạt động dọn dẹp và sắm sửa tết nhưng vẫn không thể thiếu hoạt động “*Vẽ cung trừ quỷ, giồng cây nêu*”. Phong tục này đã được lý giải trong truyện cổ tích “*Sự tích cây nêu ngày tết*” nhằm mục đích trấn quỷ trừ ma. Mặc dù phong tục này hiện nay ở nhiều nơi đã mai một, nhưng ở các vùng quê việc dựng cây nêu ngày tết vẫn diễn ra với ý nghĩa trọng trung, cầu chúc những điều tốt đẹp trong năm mới.

4.3. Các tín ngưỡng và kiêng kỵ trong ngày tết

Trong ngày Tết Nguyên Đán, tín ngưỡng và kiêng kỵ có vai trò quan trọng trong đời sống văn hóa tâm linh của người Việt, mong muốn một năm mới an lành, may mắn, hạnh phúc và thịnh vượng.

Tín ngưỡng thờ cúng tổ tiên

Tín ngưỡng thờ cúng tổ tiên không chỉ là tập tục mà đã trở thành mỹ tục, là đạo hiếu, một nguyên tắc mang ý thức hệ của mỗi người Việt Nam. Với quan niệm “con người có tổ, có tông” phải nhớ về nơi sinh thành của mình nên người Việt dù sống tại ngôi nhà của mình hay ở phương xa, dù bận trăm công nghìn việc thì tết đến xuân về cũng phải sửa soạn bàn thờ và cúng tổ tiên trong các ngày tết. Trong thơ của Nguyễn Bính, tín ngưỡng này hiện lên thật trang trọng, người mẹ dặn các con từ đêm trước, ngày mừng một việc đầu tiên cần làm là:

Mặc quần, mặc áo, lên trên nhà

Thắp hương, thắp nến lễ ông bà

....

Mẹ tôi thắt lại chiếc khăn sồi

Rón rón lên bàn thờ ông tôi

Đôi mắt người trông thành kính quá

Ngước xem hương cháy đến đâu rồi...

(Tết của mẹ tôi - Nguyễn Bính)

Hình ảnh người mẹ “thắt lại chiếc khăn sồi”, “rón rón” lên bàn thờ gia đình kiểm tra cây hương cháy để cần thắp tiếp, biểu thị sự tôn kính. Có thể nói, thờ cúng tổ tiên là một hình thái tín ngưỡng dân gian có ý nghĩa lớn về mặt tổ chức cộng đồng trong xã hội truyền thống. Đây là hình thái đặc biệt của phép ứng xử, không đơn thuần là ứng xử giữa người với người mà là giữa con người với những giá trị văn hóa vĩnh hằng.

Các kiêng kỵ trong ngày tết

Người Việt có một niềm tin tâm linh rằng những hành động cãi vã, xung đột và làm vỡ, đồ đặc biệt là bát đĩa trong ngày đầu năm là một điều xấu, biểu tượng cho sự suy xẻo. Chính vì vậy mà người mẹ trong bài thơ của Nguyễn Bính dặn con “dậy cho thật sớm”, ngày đầu tiên trong năm “chớ có cãi nhau, chớ có quấy”, không được “đánh đồ, đánh vỡ” mà đông cả năm.

Mẹ tôi gọi cả các em tôi

Đến bên mà dặn: “Sáng ngày mai

Các con phải dậy sao cho sớm

Đầu năm, năm mới phải lanh trai

....

Chớ có cãi nhau, chớ có quấy

Đánh đồ, đánh vỡ như người ta...”

(Tết của mẹ tôi - Nguyễn Bính)

Theo quan niệm và phong tục của người Việt, sáng mùng một tết người đến “xông” nhà sớm mai sẽ quyết định hên xui cho chủ nhà cả năm, thế nên nhiều nhà phải nhờ người hợp tuổi, làm ăn khảm khá, được mọi người trọng vọng đến để lấy vía sớm mùng một. Sợ con không biết những điều kiêng kỵ này trong ngày đầu năm mới, mẹ dặn con.

Sáng ngày mùng một sớm tinh sương

Mẹ tôi cấm chúng tôi ra đường

(Tết của mẹ tôi - Nguyễn Bính)

Những tín ngưỡng và kiêng kỵ trong ngày tết của người Việt không chỉ mang ý nghĩa văn hóa sâu sắc mà còn phản ánh những quan niệm về cuộc sống, ý thức uống nước nhớ nguồn. Những tín ngưỡng và kiêng kỵ ấy giúp duy trì những giá trị văn hóa truyền thống đẹp đẽ, kết nối các thế hệ và xây dựng một không khí ấm cúng, đoàn viên trong gia đình vào dịp Tết.

5. Thảo luận

Các bài thơ tết trong văn học Việt Nam nói chung và trong thơ Nguyễn Bính nói riêng, không chỉ đơn thuần là những tác phẩm nghệ thuật mang tính giải trí mà còn hàm chứa những giá trị văn hóa, tinh thần sâu sắc. Ở đó tái hiện và tôn vinh các giá trị văn hóa cổ truyền, đồng thời tạo nên sự kết nối giữa các thế hệ. Tết là dịp lễ truyền thống quan trọng đối với người Việt Nam, đây không chỉ là thời gian nghỉ ngơi mà nó còn thể hiện nét văn hóa của người Việt, để con người tưởng nhớ về tổ tiên và cầu chúc cho một năm mới an lành, hạnh phúc. Tuy nhiên, theo dòng chảy của thời gian, Tết xưa và Tết nay đã có những thay đổi sắc thái, từ các nghi lễ, phong tục cho đến cách thức tổ chức và cảm nhận của mỗi người,.... Việc duy trì các phong tục truyền thống, đồng thời tiếp nhận những đổi mới phù hợp với xã hội hiện đại, giúp Tết trở thành một dịp lễ hội quan trọng, đầy ý nghĩa không chỉ đối với Việt mà còn giới thiệu cho thế giới biết đến bản sắc văn hóa Việt Nam là một việc làm quan trọng. Đây chính là lý do tác giả lựa chọn vấn đề hương vị tết trong thơ Nguyễn Bính dưới góc nhìn văn hóa dân gian để nghiên cứu. Bởi lẽ Tết được các nhà thơ, nhà văn nhìn nhận dưới rất nhiều góc độ khác nhau, nhưng dưới góc nhìn văn hóa dân gian chúng ta sẽ thấy được những phong tục, tập quán tốt đẹp của người Việt trong dịp Tết cổ truyền.

Dưới sự phát triển mạnh mẽ của khoa học kỹ thuật và quá trình công nghiệp hóa, hiện đại hóa đã làm nhiều yếu tố truyền thống của Tết bị thay đổi và phai nhạt, các nghi thức trong Tết cổ truyền cũng không còn được lớp trẻ quá coi trọng... Mặc dù tết nay đã có nhiều thay đổi so với Tết xưa, nhưng các cốt lõi giá trị của Tết vẫn được duy trì và phát huy, là cơ hội cho người dân tôn vinh các giá trị văn hóa thống truyền thống của dân tộc, đồng thời thể hiện cái tình của con người với Tết, với quê hương, với gia đình và đất nước.

Bên cạnh đó, việc nghiên cứu văn học từ góc nhìn văn hóa đang là một xu hướng tất yếu trong văn học thế giới và văn học Việt Nam. Nó mở ra những tiềm năng trong việc nghiên cứu tác phẩm văn học, đưa đến cái nhìn mới và sâu sắc về con người và cuộc sống của nhà văn, nhà thơ.

6. Kết luận

Tết Nguyên Đán trong quan niệm của người Việt không chỉ là một ngày lễ mà còn là một biểu tượng văn hóa, nó không đơn thuần là thời điểm chuyển giao giữa năm cũ và năm mới hay đơn giản là sự chuyển mùa. Hơn thế, tết mang trong mình những giá trị tinh thần sâu sắc, kết nối mọi người trong gia đình, cộng đồng và xã hội, nối tiếp và gìn giữ những giá trị văn hóa truyền thống, là cầu nối giữa các thế hệ, giữa quá khứ và hiện tại, giữa truyền thống và hiện đại. Khiến ta sống sâu sắc hơn, gắn bó hơn, chan hòa hơn với quê hương, đất nước. Dù thời gian có thay đổi, nhưng những giá trị cốt lõi của Tết vẫn luôn được bảo tồn, truyền lại từ thế hệ này sang thế hệ khác.

Cái nhìn của Nguyễn Bình về Tết có một ý nghĩa sâu sắc, vừa phản ánh một nét văn hóa truyền thống lâu đời của người Việt, đồng thời còn thể hiện tâm trạng, cảm xúc của nhà thơ, những suy tưởng, cảm nhận và cả những đặc điểm của xã hội Việt Nam trong giai đoạn đầu thế kỷ XX, khi đất nước đang bắt đầu có sự thay đổi mạnh mẽ dưới ảnh hưởng của các trào lưu văn hóa phương Tây. Trong bối cảnh đó, các bài thơ viết về Tết của Nguyễn Bình mang đậm giá trị văn hóa, tinh thần và nhân văn. Nội dung các bài thơ viết về tết của nhà thơ thể hiện sâu sắc phong tục, tập quán, không khí, tâm trạng và những hình ảnh đặc trưng của Tết cổ truyền Việt Nam. Các bài thơ của Nguyễn Bình thông qua những hình ảnh quen thuộc như hoa đào, bánh chưng, chợ tết, ông đồ già, cho đến những phong tục tập quán như cúng tế tổ tiên, xin chữ ngày tết, thăm viếng bà con,... không chỉ làm giàu thêm hình ảnh Tết trong thơ mà còn giữ gìn và tôn vinh những truyền thống tốt đẹp của dân tộc, phản ánh những suy tư về cuộc sống, về con người và mối quan hệ giữa cá nhân với cộng đồng trong những ngày Tết.

Tài liệu tham khảo

[1]. Nguyễn Duy Bắc (2006), *Cảm nhận về văn hoá và văn học trong hành trình đổi mới*, Nxb Văn hóa Dân tộc.

[2]. Nguyễn Thị Hà (2023), *Tết trong văn học Việt Nam - Trường hợp nghiên cứu về tết trong tân văn Việt Nam sau 1986*, Tạp chí Khoa học, Trường Đại học, Văn hóa, Thể thao và Du lịch Thanh Hóa.

- [3]. Nhiều tác giả (2006), *Thơ mới 1932 - 1945 tuyển chọn*, Nxb Văn học.
- [4]. Hoài Thanh, Hoài Chân (tái bản năm 2022), *Thi nhân Việt Nam*, Nxb Văn học.
- [5]. Trần Thị Kim Thu (2021), “*Phong tục lễ tết cổ truyền của người Việt trong Văn học trung đại Việt Nam*”, Tạp chí Khoa học Đại học Đồng Tháp, (1), tr. 97-109.
- [6]. Trần Quốc Vượng (2000), *Văn hóa Việt Nam tìm tòi và suy ngẫm*, Nxb Văn hóa Dân tộc.

HƯƠNG VỊ TẾT TRONG THƠ NGUYỄN BÌNH DƯỚI GÓC NHÌN VĂN HÓA DÂN GIAN

Tạ Thị Thủy^a

Hoàng Thị Thanh Bình^b

^aTrường Đại học Văn hóa, Thể thao và Du lịch Thanh Hóa

Email: tathithuy@dvt.d.edu.vn

^bTrường Đại học Văn hóa, Thể thao và Du lịch Thanh Hóa

Email: hoangthanhbinh@dvt.d.edu.vn

Ngày nhận bài: 10/12/2024

Ngày phản biện: 11/12/2024

Ngày tác giả sửa: 16/12/2024

Ngày duyệt đăng: 06/01/2025

Ngày phát hành: 15/01/2025

Tết cổ truyền, hay còn gọi là Tết Nguyên đán, là tết quan trọng nhất trong năm, gắn liền với những giá trị văn hóa truyền thống lâu đời của người dân Việt Nam. Tết không chỉ là ngày lễ hội mà còn là khoảnh khắc giao hòa giữa thiên nhiên, con người và vạn vật. Ở đó những phiên chợ Tết, những phong tục tập quán, những kiêng kỵ trong ngày Tết đều được thể hiện một cách sinh động,... Nguyễn Bình - một trong những nhà thơ tiêu biểu của nền thơ ca hiện đại Việt Nam, với khoảng hơn 10 bài thơ viết về chủ đề mùa xuân và Tết. Hương vị Tết trong thơ Nguyễn Bình không chỉ là những hình ảnh đặc trưng của mùa xuân mà còn là biểu tượng của đời sống văn hóa dân gian, thể hiện một cách sâu sắc những giá trị văn hóa truyền thống của dân tộc. Có thể nói cả một không gian Tết xưa với những phong tục truyền thống ùa về trong thơ Nguyễn Bình.

Từ khóa: Hương vị; Văn hóa dân gian; Nguyễn Bình.